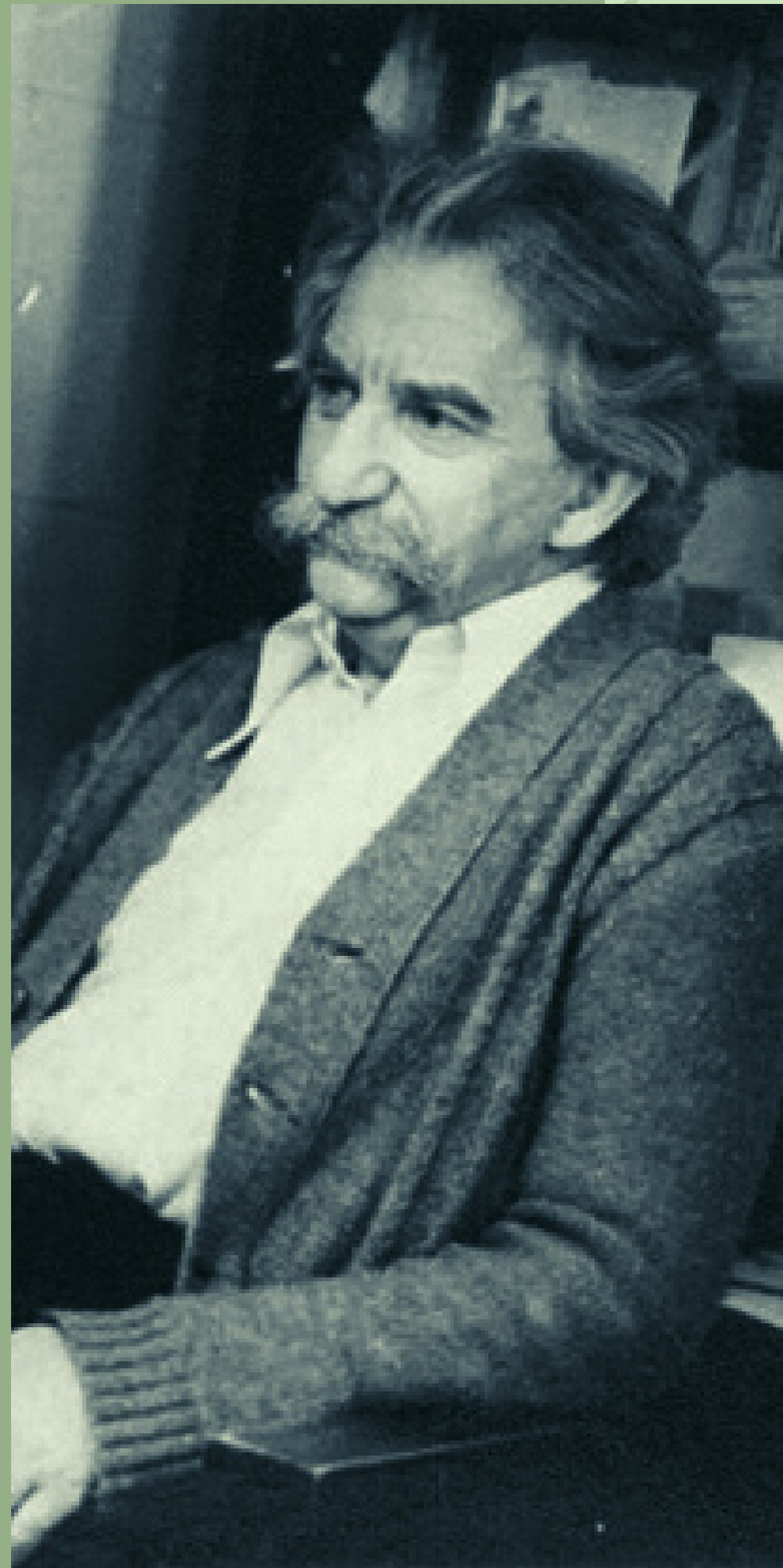
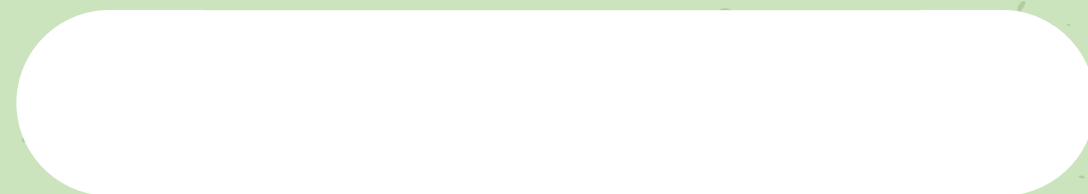

01

Семіотика культури та поняття тексту (Ю. Лотман)

ПОНЯТТЯ СЕМІОТИКИ

Одна з відмінних рис людини – здатність передавати накопичений досвід у знаковій формі. *Семіотика* – наука про знаки і знакові системи.

Семіотика поділяється на:

01

прагматику

(відношення знака до того, хто його приймає)

02

семантику

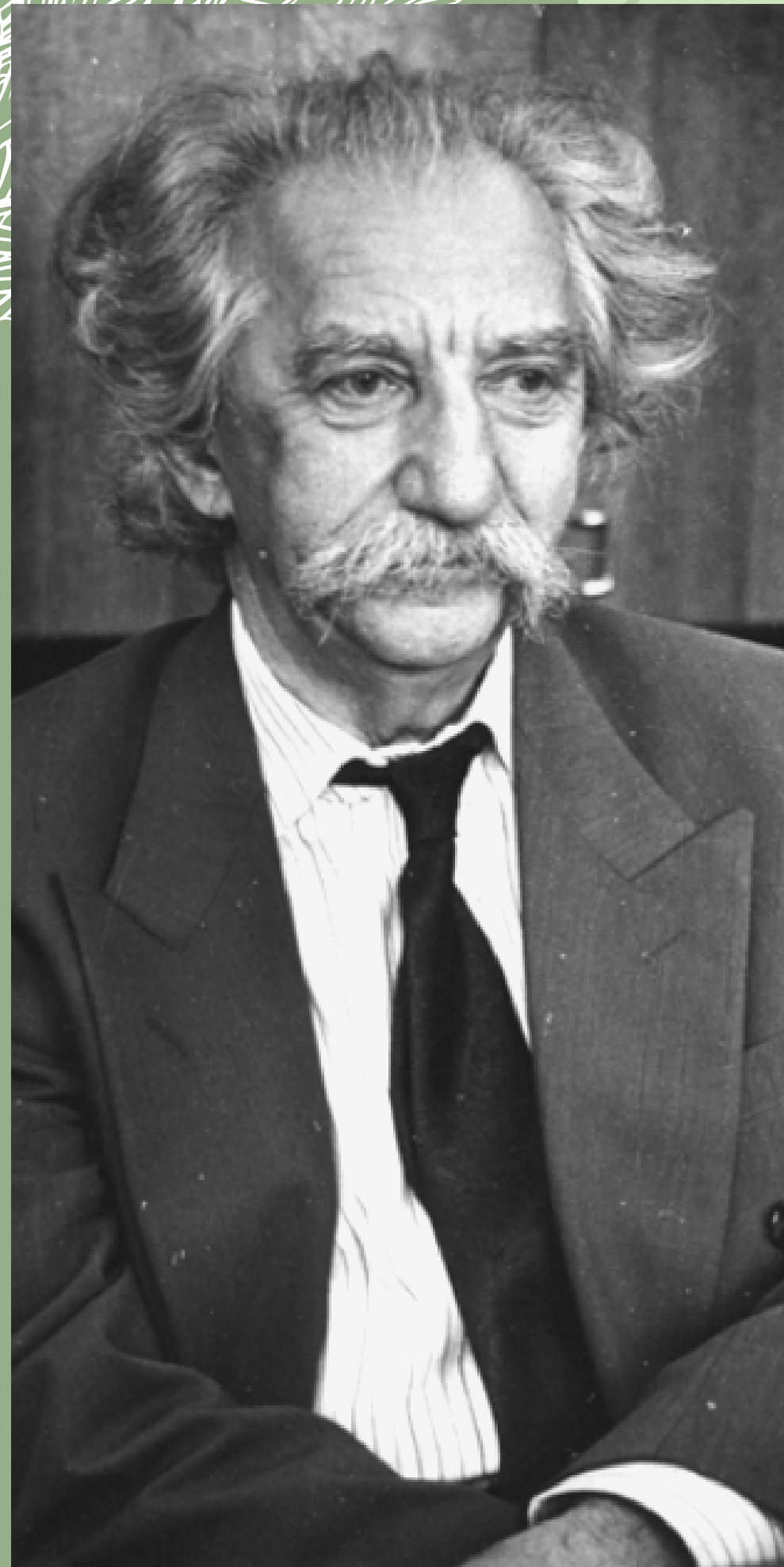
(відношення знака до того, що він означає)

03

синтаксис

(відношення знака до інших знаків у системі)

Семіотизація культурологічної думки виражається в тому факті, що вона звертається до культурних утворень людського буття, розуміючи їх як певні знакові (або значимі) структури. *Головне завдання теорії* – розкриття значеннєвого (або навіть символічного) зв'язку між явищами (подіями, обставинами, фактами) буття й знаками, у яких втілюються ці явища.

Походження поняття семіотики

Поняття семіотики культури приходить до нас в ХХ столітті завдяки *Ю. М. Лотману*. Разом з колегами і учнями він створив новий науковий напрям - *семіотику культури*, де культурні феномени аналізуються як тексти (знакові системи).

Лотман і його колеги з позицій семіотики розглядають культуру як єдине ціле. На думку Лотмана, *культура* - це успадкована інформація, яку людські суспільства накопичують, зберігають і передають далі. Поняття *«текст»*

Лотман описував, як щось фундаментальне, що йому і допомогло перейти до семіотичного аналізу сегментів культури.

Лотман говорив про культуру, як про великий текст, в якому присутня невидима оку система *правил «мови»*. Виходячи з цього, існують *«коди»*, знання яких дозволяє існувати в межах

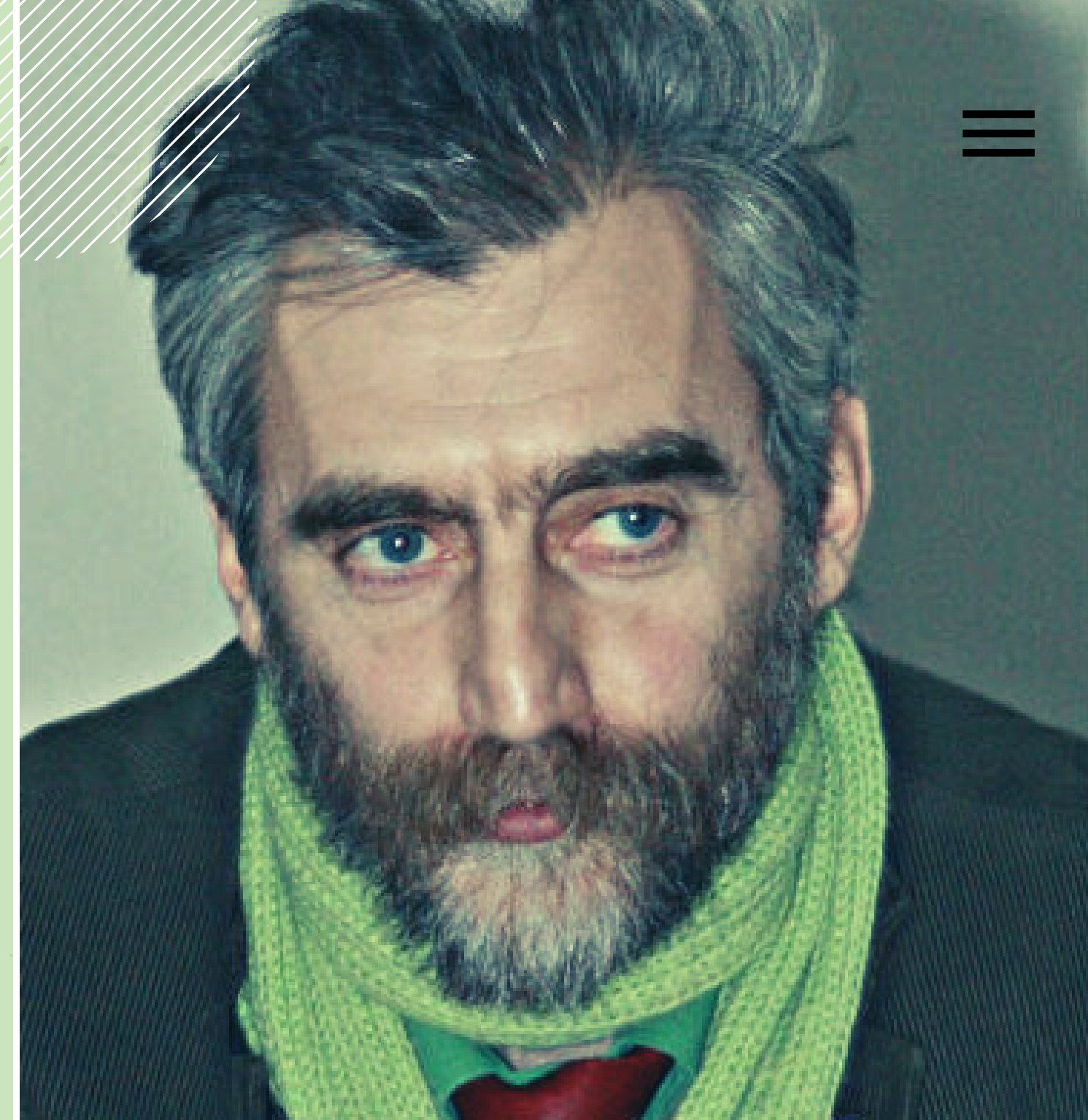
суспільства, оскільки є певна культурна мова, під яку підлаштовується будь-яка дія або будь-який акт поведінки суспільства.

10

- 40

05 Поняття "тексту"

Суттєвою трансформації піддалося поняття *тексту*. Початкові визначення тексту, що підкреслювали його єдину сигнальну природу, або нероздільне єдність його функцій в такому собі культурному контексті мали на увазі, що текст є висловлюванням якоюсь одною мовою. Було виявлено, що, для того щоб повідомлення могло бути визначено як "текст", воно повинно бути як мінімум двічі закодовано. Так, наприклад, повідомлення, яке визначається як "закон", відрізняється від опису якогось кримінального випадку тим, що одночасно належить і природній, і юридичній мові, складаючи в першому випадку ланцюжок знаків з різними значеннями, а в другому - деякий складний знак з єдиним значенням. Те ж саме можна сказати і про тексти типу "молитва" тощо.

Семіотика культури

Поява художніх текстів ≡

Наступний в евристичному відношенні крок - *поява художніх текстів*. Багатоголосий матеріал отримує додаткову єдність, переказуючи на мові даного мистецтва. Так, перетворення *ритуалу* в *балет* супроводжується перекладом всіх різноструктурних підтекстів на мову танцю. Мовою танцю передаються жести, дії, слова, крики і самі танці, які при цьому семиотично "подвоюються". Багатоструктурність зберігається, проте вона як би упакована в моноструктурну оболонку повідомлення на мові даного мистецтва. Особливо це помітно в жанрову специфіку роману, оболонка якого - повідомлення на природній мові - приховує виключно складну і суперечливу контроверз різних семиотичних світів.

"Семіотична однорідність або семіотична неоднорідність"

Коливання в полі "семіотична однорідність або семіотична неоднорідність" становить одну з причин *історико-літературної еволюції*. З інших важливих її моментів слід підкреслити: напругу між тенденцією до інтеграції - перетворенню контексту в текст (складання таких текстів, як "ліричний цикл", "творчість усього життя як один твір" тощо) та дезінтеграції - перетворенню тексту в контекст (роман розпадається на новели, частини стають самостійними естетичними одиницями). У цьому процесі позиції читача і автора можуть не збігатися: там, де автор бачить єдиний цілісний текст, читач може вбачати збори новел і романів (наприклад, Творчість Фолкнера), і навпаки (так Надєждін значною мірою витлумачив "Графа Нулина", адже поема з'явилася в одній книжці з "Балом" Баратинського і обидві поеми були сприйняті критиком як один текст).

Створення художнього твору

Створення художнього твору знаменує якісно новий етап в ускладненні структури тексту. Багатошаровий і семіотично неоднорідний текст здатний вступати в складні відносини як з навколишнім культурним контекстом, так і з читацькою аудиторією, а також він перестає бути елементарним повідомленням, спрямованим від адресанта до адресата. Виявляючи здатність конденсувати інформацію, він набуває пам'ять.

Одночасно він виявляє якість, яке Геракліт визначив як "*само зростаючий логос*". На такій стадії структурного ускладнення текст виявляє властивості інтелектуального пристрою: він не тільки передає вкладену в нього ззовні інформацію, а й трансформує повідомлення і виробляє нові.

Процеси соціально-комунікативної функції

Соціально-комунікативна функція тексту значно ускладнюється та її можна звести до таких *процесів*:

1. Спілкування між адресантом та адресатом. Текст виконує функцію повідомлення, направленою від носія інформації до аудиторії.
2. Спілкування між аудиторією та культурною традицією. Текст виконує функцію колективної культурної пам'яті.
3. Спілкування читача з самим собою. В ході такого спілкування одержувача інформації з самим собою текст виступає в ролі медіатора, який допомагає перебудові особистості читача, зміни її структурної самоорієнтації і ступеня її зв'язку з метакультурними конструкціями.
4. Спілкування читача з текстом. Виявляючи інтелектуальні властивості, високоорганізований текст перестає бути лише посередником в акті комунікації. Він стає рівноправним співрозмовником, що володіє високим ступенем автономності.
5. Спілкування між текстом і культурним контекстом. В даному випадку текст виступає в комунікативному акті не як повідомлення, а в якості його повноправного учасника, суб'єкта - джерела або одержувача інформації.

Перехід одного тексту в інший

Нарешті, тексти, які більш стабільні і відмежовані, мають тенденцію переходити з одного контексту в інший, як це зазвичай трапляється з відносно довговічними творами мистецтва: переміщаючись в інший культурний контекст, вони поведуться як інформант. Перемістившись в нову комунікативну ситуацію, вони актуалізують приховані аспекти своєї кодової системи. Таке "перекодування самого себе" відповідно до ситуації створює аналогію між знаковою поведінкою особистості і тексту. Таким чином, текст, з одного боку, уподібнюючись культурному макрокосму, стає значніше ніж сам і набуває рис моделі культури, а з іншого, він має тенденцію здійснювати самотійну поведінку, уподібнюючись автономній особистості.